

Mer tecken i rutan

Melodifestivalen blev ett publikt genombrott för teckenspråkstolkning. Vem kan glömma Tommy Krånghs gestaltning av Måns Zelmerlöws "Hero"? Eller när Romel Belcher kastade kläderna när han tolkade "Bada nakna" i årets festival?

I dag teckenspråkstolkas många tv-program. Enligt sändningstillståndet ska andelen dessutom öka. Men räcker det?

Nej, säger Hörselskadades riksförbund, HRF, som anser att textning måste bli ett lagstadgat krav. Utbudet av rörlig bild växer snabbt men textningen ökar inte i samma takt. Följden är att döva och hörselskadade har svårt att vara delaktiga i samhället.

Förbundets åsikt delas av Mediegrundlagskommittén som i sitt betänkande till regeringen föreslår en ändring av Yttrandefrihetsgrundlagen. Utredningen vill att det ska gå att tvinga företag som websänder tv och video att erbjuda textning och

Anne-Maj Magnström använder taktilt teckenspråk i Profilerna. FOTO: SVT

annan tillgänglighet.

En annan utredning, Medieutredningen, tycker tvärtom att textning ska vara frivilligt för företagen.

– Häpnadsväckande kortsynt skriver förbundsordförande Mattias Lundekvam, på HRF:s hemsida. Han anser att förslaget strider mot FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Båda utredningarna är ute på remiss.

Under tiden kan tittarna ändå glädja sig åt att många av SVT:s program finns i textad version. Ett mindre antal är teckenspråkstolkade – då ser man tolken i rutan under sändning.

Dit hör Nobelfesten, partiledardebatter och barnprogram som Julkalendern.

I realityserien Profilerna vars upplägg liknar Stjärnorna på slottet, är det svenskt teckenspråk, eller taktilt teckenspråk som gäller fullt ut.

Även TV4 har satsat på teckenspråkstolkning av vissa program, bland annat "Hela Sverige bakar", "Kalla fakta" och "Bonde söker fru". ●

Teckenspråk I FOKUS

TURKOS POLITIK – TECKENSPRÅK I TV – BULLERFORSKNING – DEBATT

MÖT FAMILJERNA SOM SATSADE PÅ TVÅ SPRÅK

Teckenspråk stör inte talutveckling

Hjärnan är mycket mer plastisk än man tidigare trott. Att barn lär sig båda språken hämmar inte utvecklingen av talet, säger Krister Schönström, forskare i lingvistik. **SID 8**

Flyktingar lär sig svenskt teckenspråk

Fatena från Syrien hade inget språk alls när hon kom till Sverige. Nu lär hon sig svenskt teckenspråk och har fått en ny värld. **SID 10**

Varför så lika?

Calle Börstell, doktorand i lingvistik, förklarar varför svenskt och finskt teckenspråk är så lika varandra när de talade språken är så olika. **SID 12**

Jaså, är du teckenspråkig?

VAD INTRESSANT, teckenspråket är väl ett internationellt språk? Va, har du döva föräldrar som kommunicerar på teckenspråk? Var det inte svårt när du växte upp? Hur kan du ha lärt dig att tala så bra, när inte dina föräldrar kan prata?

Ovanstående är några exempel på frågor som jag ofta fått genom åren som teckenspråkig person, i mitt fall som CODA (Children of Deaf Adults), barn till döva föräldrar. Kunskapen om teckenspråket är relativt begränsad hos gemene man trots att Sverige var det första land i världen där teckenspråket blev erkänt och fick officiell status som eget språk och dövas förstaspråk.

Många minns nog tv-programmet ”Upp med händerna” i mitten av 1970-talet, där man kunde lära sig enskilda tecken och handalfabetet. Programmet fick stort genomslag och ledde till att många gick vidare och utvecklade sig inom språket. Efter riksdagsbeslutet 1981, kom så småningom beslut om tvåspråkighet i specialskolan och att eleverna skulle utveckla tvåspråkighet.

I en ny utredning (SOU 2016:46) föreslås nu att teckenspråket likställs med de nationella minoritetsspråken för att stärka elevernas rätt att få läsa teckenspråk i skolan. Detta är bra, då vi står inför en situation av kommunikativ mångfald inom den svenska skolan. Det är många som har behov och nytta av teckenspråk i sin kommunikativa utveckling. De skall givetvis ges legala möjligheter till detta. Mångfalden i samhället ökar och självfallet skall vi i Sverige slå fast och värna teckenspråket som en viktig språkform.

I vårt nordiska grannland Danmark har vi sett teckenspråkets ställning dramatiskt bli försvagad, även om det finns starka motrörelser till den utvecklingen.

Som en person med teckenspråk som modersmål är jag oerhört stolt över mitt språk och jag kommer alltid att framhålla vikten av språkets fortlevnad och utveckling.

MICHAEL KARLSSON
vd Mo Gård

INNEHÅLL

Korta nyheter	3
Elsas familj fick motstridiga uppgifter	5
Simon använder båda språken	6
Teckenspråk är det mest etiska valet	8
Fatena från Syrien har fått ett nytt liv	10
Stark ställning i teorin – svagare i verkligheten	12
Turkos kamp	13
Smått & Gott	14
Respektera vårt språk!	15
Mer tecken i rutan	16

REDAKTION & ADRESS

ANSVARIG UTGIVARE Michael Karlsson
REDAKTÖR Anne Jalakas
REDAKTION Anne Jalakas, Ulrika Karlsson Greiff
GRAFISK FORM Helena Lunding Hultqvist, tecknar.nu
TRYCKERI Screen Print AB
UTGIVNING juni och december

Tidskriften ges ut av Mo Gård
 Norralundsvägen 13
 612 44 Finspång
 www.mogard.se

BESTÄLL KOSTNADSFRI PRENUMERATION
 genom att e-posta din adress till ifokus@mogard.se

Ny forskning om friskfaktorer

DÅLIG ALLMÄNHÄLSA och förtidspension är dubbelt så vanligt bland hörselskadade som i hela befolkningen. Kvinnor är särskilt utsatta.

Sara Granlund och Johanna Gustafsson

Nu ska Sarah Granlund och Johanna Gustafsson, forskare i handikappvetenskap vid Örebro universitet, ta reda på varför hörselskadade håller sig friska. De har fått 2,8 mil-

joner från statliga forskningsrådet Forte för en studie som både dels följer personer med hörselnedsättning över tid genom olika register, dels består av djupintervjuer. Målet är att få fram resultat som kan ge bättre rehabilitering och utformning av arbetsplatser. ●

FOTO: LINDA HARRADINE

Funktion i fokus

Stockholms läns landsting har lanserat en ny tidning som dessutom är gratis. Funktion i Fokus vann tidskriftspriset 2016 i kategorin Årets omgörning. Första numret handlar bland annat om det unika asylboendet i Leksand som ger döva ett nytt språk.

Ljud tar plats

Så heter en ny antologi vars mål är att öka förståelsen för de hinder och begränsningar som finns i olika ljudmiljöer. Boken vänder sig både till den akademiska miljön och till yrkesverksamma inom fältet som är intresserade av flervetenskapliga perspektiv.

Ny distansutbildning

Med Teckenspråk Online kan elever lära sig svenskt teckenspråk på distans. I kombination med webbmöten kan teckenspråkläraren stödja sina elever i inläringen som kan ske med ljud, bild, tecken och text. Användaren väljer själv arbetssätt genom att välja till eller bort de olika funktionerna. Utbildningen består av tolv kapitel på teman som familj, hemma, kärlek och semester. Läs mer på www.spsm.se

Buller farligare än man trott

TIDIGARE HAR MAN trott att fostret skyddas från yttre ljud under mammans graviditet. Men nu visar forskning att buller, till exempel i arbetsmiljön, leds vidare till fostret. Det gäller framför allt lågfrekvent buller från bland annat motorer, pumpar och kompressorer.

En grupp forskare vid Karolinska institutet och Stockholms läns landsting har genom en registerstudie av 1,4 miljoner barn sett att heltidsarbete i bullrig miljö (85 dbA eller över)

ger 80 procent högre risk för hörselskada hos barnet än om mamman varit på en arbetsplats med låg bullernivå (under 75 dbA).

– Hörselskydd är bra för mamman men ljud verkar gå rätt in till barnet, säger Jenny Salander, en av forskarna. Under åren 1986-2008 hade 6 000 kvinnor arbetat i hög bullernivå och 290 000 i medelhög. Ungefär en procent av barnen hade hörselskador som behövde utredas av specialistläkare. ●

DO tar upp hans fall

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN driver Richard Sahlins fall till domstol. I Fokus har tidigare (nummer 5) skrivit om juristens kamp för ett jobb. Problemet är inte hans meriter, utan att han är döv och behöver tolk. Det är arbetsgivaren som står för tolkkostnaden och Södertörns högskola avbröt

rekryteringen på grund av kostnaden. Därför anmälde Richard Sahlin högskolan till DO.

Richard Sahlin

Frågan om vad som är skälig kostnad för arbetslivstolkning har tidigare inte prövats rättsligt. ●

Många föräldrar får rådet att inte använda teckenspråk när deras barn fått CI, cochlea-implantat, för att man tror att det leder till att talutvecklingen försinkas och försämras. Andra menar tvärtom att språken kompletterar varandra. Möt två familjer som valt att använda teckenspråk. Och som inte ångrar sig.

Elsas familj fick motstridiga råd

Elsas föräldrar har varit positiva till teckenspråk ända sedan dottern var nyfödd. Men råden från vården har varierat.

– Om hon skulle få CI skulle vi inte använda teckenspråk. Då var rådet att bara prata för att träna hörseln, säger Jenny Mäkiperä, mamma till Elsa som idag är åtta år.

ATT DET VAR NÅGOT med Elsas öron upptäcktes redan på BB. Men det tog lång tid att få reda på om hon hörde lite eller inte alls, på båda öronen eller bara det ena. Mätningarna visade olika varje gång.

– Vi gjorde nog 50 besök under det första året utan att få klart hur det egentligen låg till. Vi hoppades förstås att hon kunde höra och testade på en massa olika sätt. Ibland tyckte vi att hon reagerade, men vi kanske övertolkade. Till slut hade vi inte så stort förtroende för hörselvården.

Magnetrontgen kan inte göras förrän barnet är ett år. Elsas undersökning visade att hon har missbildningar på öronsnäckan i båda öronen och alltså inte kunde höra. Nu startade en ny process. Skulle hon få CI?

– Eftersom det inte var självklart hur utfallet av ett implantat skulle bli och hur mycket hon skulle kunna höra blev vi ändå uppmuntrade att satsa på teckenspråk. På det viset hade vi det lite lättare än de vars barn har normal anatomi i örat. De får ofta rådet att bara prata, inte teckna, säger Elsas pappa, Kai. Han tror att det kan kännas bekvämt för föräldrar.

– Då är det bara att fortsätta med det man redan kan. Man slipper lära sig ytterligare en grej när det ändå är så mycket som ställs på ända.

Jenny minns hur hon och Kai satt i bilen på väg hem efter röntgenundersökningen.

– Samtidigt som vi var väldigt ledsna kände vi

att nu är det teckenspråk som gäller. Det är bara att köra.

Jenny förstår inte var uppfattningen att teckenspråk stör ut talspråket för CI-opererade barn kommer från. Det finns ingen forskning som visar att det är så.

– Talet kommer ändå och det skadar inte att få ett språk till.

Både hon och Kaj har gått alla de teckenspråkskurser de har rätt till. Det är inte så många. TUFF-utbildningen omfattar 240 timmar som ska klaras av på tre år.

– Sen ska man vara fullärd. Och visst, man har en grund att stå på och lär sig mer efterhand. Men nu när Elsa är åtta och behöver hjälp med läxorna har det blivit svårare. Vi lärde oss alla ord som behövs under hela livet, till exempel under tonåren, när Elsa var liten. Dem har vi glömt nu.

Genom landstinget får föräldrar en dag i månaden för att fylla på kunskapen. Elsas familj åker också på teckenspråksläger på somrarna. De uppskattas av alla, även Elsas hörande syskon.

– Vår förening DHB, har också många aktiviteter och träffar som betyder väldigt mycket för oss. Där är teckenspråket självklart.

Idag har Elsa CI på båda öronen. Vägen dit var varken snabb eller enkel.

– Hon fick sitt första implantat när hon var två. Först på operationsdagen fick vi ▶ ▶ ▶

Elsa och lillasyster Siri i pulkabacken.

Simon använder båda språken

– Vi har alltid tänkt att det inte kan skada med teckenspråk. Det skadar ju inte andra barn med hörapparat, så varför skulle det skada barn med CI?

Helena Persson är mamma till Simon, 12 år. När han fick sitt implantat på Sahlgrenska i Göteborg var rådet till henne och maken Magnus att inte använda teckenspråk. Det följde de inte.

– Jag ser CI som en sorts hörapparat, det vill säga teknik. Och det är ju inte alltid teknik fungerar. Vi har satsat på teckenspråk för att det ska finnas alternativ. Dessutom är det praktiskt. Det går att kommunicera över avstånd, till exempel om man är långt ifrån varandra i en affär.

När Simon föddes gjordes inte hörsel-screening av barnen i Västra Götalandsregionen. Hörselnedsättningen upptäcktes inte förrän vid Boeltestet på barnvårdscentralen. Då var Simon nio månader.

– Han skulle följa en röd pinne med ögonen och reagera när små klockor plingade vid öronen. Det gjorde han inte. Efter att gjort om testet tre gånger blev vi skickade till hörsel- och dövverksamheten där det visade sig att han nästan inte hörde någonting.

Det tog närmare ett halvår innan en grundlig undersökning gjordes och först när Simon var 16 månader fick han hörapparater.

– Sedan hade han turen att få en hörsel-skadad förskollärare som frågade om hon fick teckna med honom. Självklart tyckte vi. Han fick jättemycket teckenspråk när han var liten.

Att Simon skulle få cochleaimplantat var inte självklart. En första utredning gjordes när han

var tre år. Då hörde han för bra. När han var tio tyckte skolans specialpedagog att det borde göras en ny utredning. Den här gången blev utfallet ett annat.

– Han hade 48 procents ord-förståelse på vänster öra när han testades under CI-utredningen. Två veckor efter operationen hade den ökat till 52, efter en månad till 68. I dag, två år efter operationen, är han uppe i 92 procent. Det är en fantastisk utveckling.

– Med hörapparaterna hörde han inte skillnad på f och s och sa heller inte de ljuden när han pratade.

I familjen blandas teckenspråk och talat språk. Simon har döva kompisar och på skolan finns döva och hörsel-skadade lärare och annan personal. Med dem tecknar han.

Helena och Magnus började lära sig teckenspråk så fort de fick veta att Simon var hörselskadad. Helena tänkte också framåt, på tonårsperioden. Vad skulle vara enklare för ett hörselskadat barn som inte vill prata med sina föräldrar än att ta av sig hörapparaten?

– Genom att vi tecknar kommer vi alltid att kunna kommunicera med Simon.

– Jag kommer aldrig att bli bra på teckenspråk eftersom vi pratar så mycket svenska hemma. Men jag kan göra mig hyfsat förstådd och prata med människor som är döva även om det går långsamt och man får ta om och om. Men jag försöker och det är viktigt.

– Dessutom är det kul att kunna prata lite med Simons döva kompisar. Teckenspråket öppnar många dörrar för oss. ●

FAKTA/TUFF

Teckenspråksutbildning för föräldrar är en kostnadsfri utbildning för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk. Den omfattar 240 timmar och finns på olika platser i Sverige, ofta på en skola som har teckenspråksutbildning. Medan föräldrarna lär sig teckenspråk ordnas aktiviteter för barnen.

Simon använder båda språken.

FAKTA/CI

► Cochleaimplantat (CI) kan stimulera hörselnerven när nervcellerna i hörselnäcken (cochlean) är skadade. Det gör att en döv eller gravt hörselskadad person kan uppfatta ljud, men det återställer inte hörseln. Oftast behövs god ljudmiljö, teleslingor och andra tekniska hjälpmedel samt tillgång till tolktjänst.

Krister Schönström:

Teckenspråk är det mest etiska valet

Vad är bäst? Att döva barn som får CI, cochleaimplantat, enbart använder talat språk? Eller att de även lär sig teckenspråk?

Debatten har varit het. Vi har tittat på forskningen. Det mesta talar för båda språken.

SPECIALPEDAGOGISKA

skolmyndighetens forsknings-sammanställning om två-språkighet från 2015 hänvisar till ett stort antal studier som kommit fram till att tvåspråkighet generellt är en fördel och leder till att hjärnan blir mer flexibel.

En bred översikt av hjärnforskningen visar att talade och tecknade språk aktiverar samma områden i hjärnan.

– Hjärnans stora plasticitet under det första året har bekräftats i en studie med hörande och döva barn som har döva föräldrar. Det är ett starkt argument för att döva barn med hörande föräldrar också skulle gynnas av att så tidigt som möjligt få teckenspråk. Detta för att inte vänta på att påbörja ett språkligt samspel förrän efter implantation,

– Jag har inte träffat några som ångrat att de lärt sig teckenspråk. Däremot många döva och hörselskadade som beklagat att de inte fått lära sig teckenspråk tidigare i livet. säger Krister Schönström, teckenspråksforskare vid Stockholms universitet.

skriver FoU-samordnare Emelie Cramér-Wolrath som gjort sammanställningen.

Svensk läsforskning tyder också på att teckenspråk har en god effekt på döva elevers lärandeprocess. Det finns ett positivt samband mellan att

behärska svenskt teckenspråk och att skriva bra svenska.

Emelie Cramér-Wolraths slutsats är att forskningen inte har funnit att teckenspråk hindrar utvecklingen av talat språk utan att det snarare är tvärtom.

I en artikel i tidskriften *Language* från 2014 pekar sex forskare i lingvistik från olika länder på att många CI-opererade barn inte tillägnar sig något språk alls under de första kritiska åren. När de så småningom börjar lära sig teckenspråk är risken att de inte blir flytande på något språk, varken teckenspråk eller talat språk. Föreningen kan också medföra andra allvarliga problem. Bland annat kan förmågan att förstå sig på andra människor och hur de tänker påverkas.

Eftersom det i dag inte går att förutse vilka som kommer att utveckla ett fullödigt tal-språk och vilka som inte gör det rekommenderar de att alla döva barn får lära sig teckenspråk, oavsett om de får CI eller annat hörhjälpmiddel.

Förespråkare för intensiv tal-träning som AVT, audiovisuell terapi, poängterar vikten av att ge barnet en ljud- och tal-språksdusch för att hjärnan och hörselnerven ska hitta strategier och vägar för att ta emot och tolka signalerna.

– De menar att det finns en kritisk period för hjärnans plasticitet och dess upptagning av auditiva signaler, säger Krister Schönström, teckenspråksforskare och universitetslektor vid Institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet.

”Färsk forskning visar att hjärnan är mer flexibel än man tidigare trott. Att den blir exponerad för teckenspråk betyder inte att den sätter stopp för auditiva signaler vilket den så kallade ”visual take-over” hypotesen hävdar.

– Som med alla förmågor behövs träning. Det gäller förstås även det döva barnet som ska lära sig tala och höra med CI. Problemet i debatten är teckenspråkets vara eller inte vara. Färsk forskning visar att hjärnan är mer flexibel än man tidigare trott. Att den blir exponerad för teckenspråk betyder inte att den sätter stopp för auditiva signaler vilket den så kallade ”visual take-over” hypotesen hävdar.

Enligt denna finns ett tidsfönster då hjärnan behöver ta in auditiva signaler, ljud. Om den i stället blir exponerad för visuella signaler, det vill säga teckenspråk, stängs fönstret. Då tar det visuella över och hjärnan förlorar sin förmåga att bearbeta auditiva signaler.

– Nyare studier har dock visat att det inte stämmer. Vad det däremot finns belägg för är att språkfönstret stängs successivt. Därför är det så viktigt att språkträningen kommer igång från dag ett, säger Krister Schönström

– Risken med ett ensidigt fokus på talträning är att variationen i hur barn lyckas med sin hörsel och sitt talade språk är så stor. Alla utvecklar inte en fungerande hörsel. Och om man inte lyckas tillägna sig ett språk via talet kan det leda till både försenad språkutveckling och försämrade kognitiva förmågor.

– Det finns inget belägg för att teckenspråk stör tal-utvecklingen. Man ska också komma ihåg att det finns väldigt få studier kring CI och tvåspråkighet.

Krister Schönström ser två-språkighet och användning av teckenspråk som det säkraste och mest etiska valet.

– Teckenspråk är hundra procent tillgängligt och kan vara ett stöd när talspråket inte räcker, till exempel i bullriga miljöer.

Ur ett livsperspektiv kan det också vara bra eftersom man kan använda teckenspråks-tolkar vid behov. Det gör många hörselskadade när de läser på universitet. ●

Här lär sig döva flyktingar teckenspråk:

Fatena från Syrien har fått ett nytt liv

NÄR FATENA KORDI kom till Sverige som flykting hade hon inget språk. Eftersom hon är döv fick hon aldrig gå i vanlig skola och någon skola för döva fanns inte.

Nu har världen öppnat sig. På Mo Gårds folkhögskola i Åkarp lär hon sig svenskt teckenspråk och kan för första gången i sitt 40-åriga liv kommunicera med andra.

– Hemma i Syrien var jag mest hemma med min mormor. Jag har tre syskon och försökte förstå genom att läsa på läpparna. Jag lärde mig aldrig läsa och skriva arabiska, säger hon när vi fikar efter nyhetspasset.

Där har Björn Öhlander just diskuterat veckans nyheter med både nyanlända och svenska deltagare. Alla har fått berätta var sin nyhet från veckan som gått och smartboarden används flitigt för att visa vem som nämndes eller var i världen den aktuella händelsen utspelade sig. När det är Fatenas tur ser hon ledsen ut och tecknar att de bombar igen i Aleppo. Den belägrade staden ligger inte långt från hennes egen hemby.

Efter två år i Sverige känner hon sig trygg. Men i början vågade hon knappt gå utanför dörren.

För Björn Öhlander är det fantastiskt att se hennes utveckling.

– Förut var hon så rädd att hon inte vågade åka tåg eller buss på egen hand.

Men nu är det inga problem. Det är en fröjd att se

Fatena Kordi och Najlaa Sad Aldeen har funnit varandra.

hur hon blommat upp. Jag behöver bara tänka på Fatena för att bli på gott humör, säger han.

– Deltagarna här är otroligt motiverade och lär sig svenskt teckenspråk förbluffande snabbt. Även de som aldrig fått lära sig teckna i sitt hemland. Det är för att miljön är helt teckenspråkig, man befinner sig i ett språkbad hela dagarna.

På skolan har Fatena blivit vän med Najlaa Sad Aldeen som också är från Syrien men växte upp i Hama. De bodde nära varandra men Najlaas uppväxt var helt annorlunda.

– Jag gick i skola för hörande mina första sex skolår. Jag lärde mig en del. Matte var lätt, men det var mycket jag inte förstod, säger Najlaa.

Efter årskurs sex fick Najlaa inte fortsätta eftersom hon inte hörde. Efter ett år hade föräldrarna hittat en utväg och skickade dottern till grannlandet Jordanien där det fanns en dövskola.

– Det var först då som jag förstod att jag var döv, innan trodde jag alla var som jag, säger hon.

På skolan lärde Najla sig jordanskt och så småningom också amerikanskt teckenspråk. Nu konverserar hon till synes obekymrat på svensk teckenspråk.

Under nyhetspasset är aktiviteten bland deltagarna hög. Allt från Bob Dylan till Putin och

– I Sverige är till och med hörande snälla, säger Ali Haider Khudor.

Najla Sad Aldeen gick i skolan utan att höra.

presidentvalet i USA kommer upp. Björn Öhlander fångar alla bollar och använder smartboarden för att förklara ord eller fördjupa diskussionen.

– Vad är kolera? frågar han när en elev tar upp katastrofen på Haiti. Varför får man det?

Passet avslutas med Dagens Nyheters nyhetsquiz. Det består av tio frågor varav en del är svåra för alla, inte bara för de nyanlända.

På frågan hur många rätt vi tillsammans fått gissar alla full pott, tio poäng. Klarar man det blir det tårta. Det har hänt några gånger, men inte i dag. Men åtta rätt är inte illa.

Bland de nyanlända deltagarna finns de som, likt Fatena, fått uppehållstillstånd och är i etableringsfas. De kommer via arbetsförmedlingen. Men skolan tar också emot asylsökande som har rätt till "svenska från dag ett". Ali Haider Khudor, snart 25, är en av dem.

Ali har inte mycket gott att säga om sitt hemland Irak. Hans pappa blev skjuten av militären för att han vägrade delta i kriget mot Iran. Skälet var att hans hustru var höggravid med Ali.

– Jag har aldrig sett min far och levde väldigt fattigt med min mamma. Vi hade inte mat. Jag skickades till skolan men eftersom jag inte hörde lekte jag mest utanför, tecknar han.

– De andra barnen var elaka mot mig. Jag blev

Världen har öppnat sig för Fatena Kordi.

slagen och mobbad och hade inga vänner. Där vi bodde fanns inga andra döva.

I Sverige känner Ali sig trygg och glad. Han har fått vänner och ser en framtid.

– På skolan får jag hjälp och lär mig många saker. I Sverige är till och med hörande människor snälla.

– Jag känner att jag blir starkare och starkare. Om jag skickas tillbaka till Irak blir det hemskt. ●

Stark ställning i teorin – svagare i verkligheten

Varför tror så många att teckenspråket ser likadant ut i hela världen? Hur kommer det sig att finskt och svenskt teckenspråk liknar varandra trots att de talade språken är så olika? Calle Börstell, doktorand i lingvistik vid Stockholms universitet, reder ut begreppen.

– Många tror att någon konstruerade teckenspråket, ungefär som esperanto, och att det därför är likadant i hela världen. Men teckenspråk har, precis som andra språk, uppstått naturligt i olika länder, säger Calle Börstell.

Icke desto mindre finns det en del teckenspråk som är släkt med varandra. Manillaskolan hade tidigt en döv elev från Finland som flyttade tillbaka till hemlandet och startade dövundervisning där. Därför är svenskt och finskt teckenspråk mycket lika varandra. Amerikanskt och brittiskt är däremot, tvärtemot vad många tror, mycket olika.

– Även det har historiska förklaringar. Britisk dövundervisning har utvecklats på egen hand medan den amerikanska har koppling till den franska. Där var det en fransk man som hjälpte till att starta dövundervisningen.

Calle Börstell är själv fascinerad av att döva från olika länder förstå varandra bättre än hörande.

– Man kan ta två kulturer vars talspråk skiljer sig oerhört från varandra, till exempel svenska och japanska. Det är omöjligt att kommunicera mellan de talade språken men en teckenspråkig från Sverige och en teckenspråkig från Japan har det mycket enklare. Förklaringen är att teckenspråket är så visuellt och därmed mer universellt förståeligt.

– Ta bara tecknet för elefant. När man ser snabeln avbildad kan man förstå betydelsen. I talat språk finns ingen koppling mellan hur ordet låter och vad det betyder.

I Sverige är teckenspråkets ställning stark i teorin, svagare i verkligheten. Det erkändes som språk 1981 men finns inte med som mi-

noritetsspråk i nya språklagen 2006. Däremot har det ställning som särskilt erkänt språk.

I dag minskar antalet elever på dövskolorna och de flesta som hittar dit har även CI, cochleaimplantat.

– Vilket språk som används blir mer och mer blandat på skolorna. Det har riktats kritik mot att lärare och annan personal varit för dåliga på teckenspråk och att den talade svenskan fått för stark dominans.

Samtidigt har teckenspråket fått en ny popularitet bland allmänheten, inte minst genom tolkningarna i schlagerfestivalen.

– Där handlar det i dag inte om ord-för-ord-översättning utan om gestaltning som utförs av döva som har teckenspråk som sitt förstaspråk.

Nästa år räknar Calle Börstell med att vara färdig med sin doktorsavhandling. Den handlar om teckenspråksgrammatik:

– En grundläggande tanke i språk är att man måste kunna förmedla vem som gör vad mot vem. I svenska gör vi det framför allt med ordföljd. Den som gör något kommer oftast först i en mening och den som blir utsatt för något kommer sist, säger han.

– I meningen katten bet hunden förstår vi att det är katten som biter och hunden som blir biten. I mitt projekt tittar jag på hur man i teckenspråk skiljer den som blir utsatt för en handling från den som utför den och om man markerar detta genom olika grammatiska strategier som man kan kalla objektsmarkering. Framförallt tittar jag på svenskt teckenspråk, men i ett par delstudier jämför jag det med andra teckenspråk i världen. ●

Calle Börstell forskar om teckenspråk.

Turkos kamp för teckenspråk

Turkos ses som den internationella färgen för döva. I Sverige har den använts politiskt, bland annat av det nya Turkosa partiet som planerar att ställa upp i valet 2018.

En av de viktigaste frågorna för partiet är att stärka teckenspråkets ställning.

– Döva barn ska få tillgång till teckenspråk från dag ett, säger partiledaren Joakim Hagelin Adeby.

Ett av skälen till att partiet bildades är att tolkfrågan inte lösts, trots att det gått ett antal år sedan den statliga utredningen gjordes.

– Eftersom varken den förra eller nuvarande regeringen tagit frågan på allvar känner vi att det är dags att vi själva driver frågor kring dövas livssituation. Tolk i arbetslivet är en jätteviktig fråga för oss. Så

FAKTA/TURKOS

► Beslutet att färgen symboliserar döva togs vid Döva världsförbundets världskongress 2002.

fort döva ska utföra sitt arbete ska arbetsgivaren stå för tolkkostnaden. Det leder till stora problem för döva på arbetsmarknaden.

En miljon svenskar har någon form av hörselnedsättning. Ändå brister det i tillgängligheten.

– Ta bara textningen i direkt-

sändning av Rapport och Aktuellt. Den är jättedålig, säger Joakim Hagelin Adeby.

Hälsa är en annan viktig fråga.

Studier visar att äldre döva har sämre hälsa än befolkningen i allmänhet. Turkosa partiet vill se ett medicinskt center dit vårdpersonal kan vända sig när de får döva patienter.

– Det finns till exempel bromsmedicin för Alzheimers sjukdom som man inte ska ge till döva eftersom armarna påverkas vilket många i världen inte känner till. ●

30 000
människor i
Sverige använder
teckenspråk

FOTO: NICLAS MARTINSSON

Aktionen väckte stor uppmärksamhet.

Turkosa lejon stoppade trafiken

CIVIL OLYDNAD är ovanligt i dövrörelsen. Därför väckte aktivistgruppen ”Turkosa lejon”, som inte är en del av Turkosa partiet, stor uppmärksamhet när man för ett år sedan stoppade trafiken på Sveavägen i Stockholm.

Aktivisterna ställde sig på gatan och vecklade ut en banderoll med texten

”Staten vägrar lagstifta vår rätt till teckenspråk”.

De turkosa lejonerna, som kom från olika delar av Sverige, krävde också att lärarna på dövskolorna behärskar teckenspråket fullt ut och att hörselnormen upphör att styra dövas liv.

När polisen kom satte sig aktivisterna på gatan. Efter en kvart släpades de bort. ●

Ögats språk

Teckenspråk är så mycket mer än händer som rör sig. Det handlar också om mimik, kroppshållning och munrörelser – allt samtidigt.

Tecknade språk har uppstått spontant och utvecklats i samspel mellan döva. Det är lika naturligt och teknikerberoende som talat språk.

Taktilt teckenspråk

Taktilt teckenspråk används av personer med dövblindhet. Det fungerar så att teckenspråkets rörelser tecknas i händerna. Socialhaptiska signaler används för att komplettera informationen. Att rita en glad eller sur mun på ryggen är ett snabbt sätt att visa känslor.

Tecken som stöd

TSS används som kommunikativ strategi av personer med nedsatt hörsel. Det är talat språk som kompletteras med handtecken.

TAKK

Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation är ett kommunikations-sätt för hörande med försnad eller avvikande språkutveckling. Takk använder handtecken lånade från teckenspråket.

Malmö Lucia 2016,
Johanna Holm Boström

Luciasånger tecken-språkstolkade

TVÅ AV SÅNGERNA i Malmö stads Lucia-program 2016 teckentolkades. Det har aldrig hänt förr och är en följd av att årets Lucia, Johanna Holm Boström, själv är hörselskadad.

– Detta betyder mycket för dövkultur- och för hörselskadade, säger Johanna Holm Boström. Jag är ju en av de första luciorna som är hörselskadad.

Johanna Holm Boström arbetar till vardags som undersköterska på ett äldreboende för döva i Malmö och är också på andra sätt engagerad i kampen för jämställdhet och delaktighet i samhället.

Eftersom Malmö stads Lucia har omkring 70 framträdanden blev det i år många som fick se tecknade sånger. ●

Språket i mobilen

Osäker på hur man tecknar ett ord? Appen TSP Lex har tagits fram vid Stockholms universitet och innehåller ett teckenspråkslexikon där tecknen också är filmade. Appen är gratis och finns för både Iphone och Android-telefoner.

Små barn

kan kommunicera med tecken eller teckenspråk innan de börjar tala eftersom de klarar grovmotoriska rörelser tidigare än de finmotoriska som krävs för tal.

Turkos kappsäck full av sagor

TYST TEATER BÖRJADE som en fri grupp men är sedan länge en fast del av Riksteatern. I vår sätter man upp Här och nu, en interaktiv fantasiföreställning med publiken i centrum. 2018, när den svenska dövrörelsen fyller 150 år, ger man sig ut med en turkos kappsäck, full av både myter och fakta, hjältar och rötter. Målet är att

Illustration: Alexei Svetlov

föra dövulturens muntliga berättartradition vidare till nästa generation. ●

Johanna Mesch

Sveriges första döva docent, verksam vid Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet

Respektera vårt språk!

RÖR INTE VÅRT SPRÅK!

Svenskt teckenspråk är ett av språken i Sverige och ett av 136 dokumenterade tecknade språk i världen. Under 1900-talet användes det mestadels i slutna kretsar, men idag syns det offentligt och i media. Många vet inte att svenskt teckenspråk har funnits i över 200 år tack vare dövskolan, som gett döva barn möjlighet till utbildning. 95 procent av de döva barnen föds i icke-teckenspråkiga familjer, men deras föräldrar ges möjlighet att lära sig teckenspråk. Det är dock en annorlunda situation jämfört med i andra tvåspråkiga familjer med två talade språk.

Andraspråksinläringen hos vuxna hörande är begränsat utforskad och mer kunskap behövs om deras språkinläring. Därför startar 2017 ett nytt projekt av Schönström och Mesch som kartlägger språkliga mönster under inlärningsprocessen. Tidigare finns även teckenspråkiga textsamlingar (korpus) som innehåller samtal och stimulerade återberättelser av personer med teckenspråk som förstaspråk och av personer med dövblindhet.

Teckenspråksgemenskapen är större än många tror. I denna gemenskap finns alla slags språkanvändare med varierande språkkunskaper – nyanlända, personer med dövblindhet, yrkesgrupper som använder

teckenspråk, integrerade döva och hörselskadade som lärt sig teckenspråk i senare ålder, samt aktörer i både traditionella och sociala medier.

Det är positivt men samtidigt oroande att språkundervisning, särskilt i teckenspråk, mer och mer utnyttjar videokommunikation. Att träffas och samtala med andra människor ger en naturlig inlärnings-situation. Den tekniska utvecklingen har bidragit till många positiva saker, som teckenspråkslexikon i digital form, samt tillgång till videokommunikation via olika tekniska plattformar. De är ett bra komplement till språkundervisning men de ersätter inte ett naturligt samspel. ●

visning men de ersätter inte ett naturligt samspel.

Det är viktigt att vi får kommunicera med barn på teckenspråk och utveckla goda relationer med dem, oavsett om de lär sig tala fullt ut eller inte. Det är också viktigt för barnen att utveckla sitt teckenspråk genom samspel med skolkompisar och vuxna teckenspråkiga förebilder – som sagoberättare, fritidsledare och lärare. Det råder idag en skriande brist på utbildad personal inom olika yrkesgrupper med kunskap i och om teckenspråk, vilket är viktigt för att trygga teckenspråkiga miljöer. ●